

Maiju Kannisto ja Paavo Oinonen

Maiju Kannisto, FT, kulttuuri-
historia, Turun yliopisto
Paavo Oinonen, FT, kulttuuri-
historia, Turun yliopisto

”VALLANKUMOUS KUVARUUDUSSA”

Kasettitelevisio ja keskustelu tekno- logisesta uutuudesta 1970-luvun alussa



Artikkeli käsittelee videon varhaishistoriaa 1970-luvun alussa, jolloin suomalaislehdissä käytiin keskustelua kasettitelevisiosta. Analyysissä hyödynnetään toimijamaailman käsitettä kuvaamaan mediateollisuuden toimijoiden uudelle teknologialle ennakoimaa käyttöä ja kontekstia. Teknologinen innovaatio rakentui kulttuurisesti ennen todentumistaan kulutustavarana. Kasettitelevisiokeskustelussa mukana olivat laitevalmistajat, insinöörit, yhteiskuntatutkijat, poliitikot ja mediayritykset. Teknologioiden varhaisvaiheiden tutkimus antaa ymmärrystä siitä, miten mediateolliset ratkaisut ovat seurausta eri toimijoiden ja ideoiden kamppailusta.

Johdanto

Vuoden 1971 alussa, kun suuri osa suomalaisia vasta tutustui televisioon uudenlaisena kodin viihdelaitteena, sanoma- ja aikakauslehtijulkisuudessa kerrottiin kasettitelevisioksi nimitetyn teknologian aiheuttamasta katselukumouksesta. Lehtijutut asettivat kasetti-tv:lle kovia odotuksia: ”Yhteiskuntatieteilijät ovat jo nyt todenneet, että kasetit muuttavat elämää kaikilla aloilla, ne synnyttävät uusia tarpeita, luovat uusia tavoitteita ja vaikuttavat mullistavasti politiikkaan, opetukseen ja kauppaan.” (”Kaappaako valtio kasettiteollisuuden”. *Viikko* 6.5.1971, 72.)

Kasettitelevisio tarkoitti televisioon kytkettävää lisälaitetta ja sen avulla katsottavia kasetteja. Videonauha debytoi keksintönä jo 1950-luvulla, jolloin se kytketyi etenkin videokuvaamiseen muuttamalla televisiosisältöä, koska se mahdollisti välittömän toiston ja paremman ulkokuvauksen. Teknologisesti videonauha toimii käsittelemällä sähköisiä signaaleja niin, että audio ja kuva tallennetaan samanaikaisesti ja toisaalta mahdollistetaan nopeuden, tallentamisen ja toiston kontrollointi. 1970-luvulle tultaessa amerikkalaiset ja japanilaiset isot elektroniikkayritykset kehittivät kilpaa kannettavaa, edullista teknologiaa etenkin uutistoiminnan käyttöön, mutta myös massatuotantoon soveltuvaksi. (Hanson 1987, 18–23.) Myöhemmin videoksi vakiintunut

teknologia¹ esiteltiin muiden mediumien² kautta, kuten tuolloin käytössä ollut kasetti-tv nimi havainnollistaa. Videon historia on materiaalistien formaattien historian ohella teknologisten ja kulttuuristen käsitysten historiaa. (Newman 2014, 1.)

Keskustelu kasetti-tv:stä oli 1970-luvun alun suomalaisjulkisuudessa hetken voimakasta ja näkyvää, mutta se kesti lopulta vain vähän aikaa, sillä laitteita ei ilmaantunut markkinoille. Heikki Hellman on viitannut 1970-lukuun uustelevisiion odotuksen aikana, jolloin eri tahot ennakoivat entistä kehittyneemmän tekniikan tuloa: kaapelien, satelliittien ja videoiden (Hellman 1988, 178). Uudelle mediumille ja teknologialle ladattiin odotuksia katselun valinnan vapaudesta ja verkko-ohjelmien katselun ennustettiin vähenevän dramaattisesti. Uuden mediumin tulo oli myös poliittinen kysymys: kuuluisiko kasetti-tv valtion monopolin alaisuuteen vai vapaille markkinoille. Erityisesti mediateollisuuden alan toimijat ottivat aktiivisesti osaa julkisuuden muovaamiseen.

Artikkelin pääotsikko ”Vallankumous kuvaruudussa” on siteeraus suomalaisissa päivälehdissä julkaistusta amerikkalaisen Edward Kernin käännösar-tikkelista. Se ilmestyi laajasti puoluepoliittisesti värityneessä päivälehdistössä, yhtä lailla porvarillisissa ja vasemmistolaisissa lehdissä kesäkuussa 1971 (mm. *Länsi-Suomi* 6.6.1971; *Hämeen Kansan* 8.6.1971; *Kymen Sanomat* 6. ja 8.6.1971; *TS* 8.6.1971; *Etelä-Suomi* 10. ja 11.6.1971; *Eteenpäin* 10.6.1971). Suomalaista 1970-luvun sanomalehdistöä määrittä edelleen vahvasti puoluepoliittisuus, mikä osaltaan vaikutti kasetti-tv:n uutisoinnin näkökulmiin. Kaksiosaisen jutun pääotsikolla toimittaja kourutti lukijansa huomion. On helppo uskoa, että televisioon liitetty ajatus seuraavasta vallankumouksesta pysähdytti monet tekstin ääreen. Valitsemalla sen artikkelimme otsikoksi haluamme kiinnittää huomion julkisen keskustelun rekisteriin. Se, että useissa lehtijutuissa kirjoittajat ja kuullut asiantuntijat toistivat muutoksen vallankumouksellisuutta, kertoo suurista odotuksista. Niiden käsittely on tekstissämme keskeistä.

Artikkelissa tarkastelemme videonauhurin ja -kasettien tulon toistaiseksi tutkimatta jäänyttä varhaishistoriaa ja kysymme, miten kasettitelevisioksi kutsuttua uutta teknologiaa esiteltiin 1970-luvun alun suomalaisessa julkisuudessa. Miten eri tahot sijoittivat uuden teknologian mediaympäristöön ja millainen sen paikka oli suhteessa vanhoihin mediuumeihin? Mitkä mediateollisuuden toimijat osallistuiivat julkisuuden rakentamiseen ja miksi? Minkälaisia oletuksia kuluttajista ja käyttötarkoituksista kytkettiin teknologian esittelyyn ennen laitteiden todellisia kuluttajamarkkinoita?

Analysoimme uuden teknologian lanseerausta mediateollisuuden ja sen toimijoiden näkökulmasta. Tarkastelulle antaa mieltä ajatus verkostoituneesta mediasysteemistä, jossa yhden mediumin muutokset vaikuttavat muihin medioihin (ks. esim. Wasser 2001, 2). Mediateollisuuden suhteiden avaaminen paljastaa mediatalouden näkökulman lisäksi teknologisen tuotteen kulttuurisuuden ja historiallisuuden (ks. esim. Kellner 2009).

Uudet teknologiat rakentuvat sosiaalisesti ennen niiden kotouttamista, eivätkä ne usein alkuvaiheessa ole edes käytössä kotitalouksissa. Mediateknologian osalta näin oli käynyt jo ääniradion tulo yhteydessä. Vielä selkeämmin välineen sosiaalinen rakentuminen oli havaittavissa television ilmaantuessa ensin yhdysvaltalaiseen, sitten eurooppalaiseen ja suomalaiseen julkisuuteen. Kotimaisen aikakauslehdistön jutut liittivät näköradioksi kutsuttuun kojeeseen toiveikkaita odotuksia, miten jopa demokratia toteutuisi aiempaa paremmin. Vaikka puheet loivat myönteistä julkisuutta ja ennakoiteja, jotka myöhemmin osoittautuivat liioitelluiksi, se ei haitannut välineen lanseerausta. Suomessa

1 Viittaamme teknologia-käsitteellä kasettitelevisiosta esiteltävään uuteen laitteeseen ja siihen liittyvään tekniseen tietoon. Viime vuosikymmenten teknologian historian ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen mukaan teknologiaan ilmiönä sisältyy paljon muutakin kuin tekniikka ahtaassa mielessä. Teknologinen toiminta liittyy saumattomasti yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Keskeinen kulttuurihistoriallinen tutkimuskohteemme onkin tekniikkaa koskevat ajattelu- ja toimintatavat. (Ks. Paju 2008, 19.)

2 Käytämme medium-käsitteä korostamaan jokaisen mediumin erityisyyttä ja eroja muihin mediamuotoihin. Media-käsitteitä käytämme medioiden yhtäläisyyksistä ja vuorovaikutuksesta tai monien eri medioiden muodostamasta kokonaisuudesta puhuttaessa. (Ks. Lehtonen 2012, 39.)

ajatukset television mahdollisuuksista liittyivät samaan aikaan edenneeseen kotien teknologisoitumiseen. Jo ennen kuin kuvaruutu hohti olohuoneessa, se asettui näin osaksi sotienjälkeistä modernisaatiota, jossa myös suomalaiset uskoivat edessään olevan entistä helpomman ja virikkeellisemmän elämän. (Salmi 1996, 159–162.)

Analysoimissamme uutta teknologiaa esittelevissä lehtijutuissa oli kyse fiktiivisistä toimijoiden ja käytön luonnehdinnoista eikä toteutuneen ja todellisen tuotteen kuvauksista. Teknologian tutkija Michel Callon on *toimijamaailman*³ käsitteellä pyrkinyt kuvaamaan teknologisen projektin alkuvaiheen fiktiivisyyttä, kun insinöörit rakentavat mielikuvien ja merkkien paperimaailman yksinkertaistamalla heterogeenista joukkoa elementtejä. (Callon 1987; Leskinen 2000, 180–181.) Toimijamaailma perustuu teknologioita tuottavien yritysten toiveajatteluun eri toimijoista ja toiminnasta, mutta avaa myös laajemmin näkyviin ajan yhteiskunnan toiveita ja pelkoja. Tukeudumme nykyisin vakiintuneeseen teknologian kulttuuriseen ja kulttuurihistorialliseen tutkimusotteeseen, joka korostaa teknologian sosiaalista ja kulttuurista rakentumista. Näissä rakentumisprosesseissa ovat mukana tunteet ja yhteiskunnan eri toimijoiden intressit. (Bijker 1997; Lemola 2000; Suominen 2003; Saarikoski 2004; Paju 2008.)

Tarkastelemme tässä artikkelissa kasetti-tv:n ennakkojulkisuutta media-teollisuuden historiallistavalla analyysillä. Samalla tavoin kuin teknologian historian tutkimusotteissa, myös mediateollisuuden tutkimuksessa kulttuuri ja kulttuurinen tuotanto käsitetään eri toimijoiden kamppailun ja neuvottelun paikkoina (Holt & Perren 2009, 5). Kasetti-tv teknologiana ja mediumina oli vielä muotoutumassa 1970-luvun alussa: suuret yritykset kilpailivat markkinoille pääsystä erilaisilla teknisillä standardeilla ja suurilla investoinneilla. Kasettien tuloa argumentoitiin ennen kaikkea osana yleisradiopolitiikkaa.

Yleisradiopolitiikan historian osalta keskeisenä tutkimuskirjallisuutena olemme hyödyntäneet Raimo Salokankaan laatimaa Yleisradion instituutiohistorian toista osaa *Aikansa oloinen* (1996), jossa tekijä tarkastelee keskeisintä suomalaista sähköisen joukkoviestinnän toimijaa muuttuvien viestintäpoliittisten haasteiden kautta. Lähestymistapamme tulee suhteellisen lähelle teknologioiden kotoutumisen tutkimusta (mm. Pantzar 2000; Peteri 2006), mutta päämäärämme on toisaalla. Emme tutki videolaitteiden tuloa kodin teknologioiksi, vaan kotoutumista edeltänyttä yhteiskunnallista sananvaihtoa.



Kuva 1. TV-kasettien ennakkojulkisuus kytkettiin myös avaruusteknologiaan. Kuva: *Antenni* 8/1971.

3 Callon toi kollegoidensa Bruno Latourin ja John Law'n kanssa teknologiapolitiiseen keskusteluun käsitteen *acteur réseau* eli *toimijaverkosto*. Toimijamaailma on entiteettien maailma, joka on rakentunut toimijaverkostosta. Toimijamaailma on ajatus tulevaisuudesta ja suunnitelma eri toimijoiden päämäärään pääsemiseksi. (Callon 1987.)

Sen yhtenä painoalueena oli mediateollisuuden näkökulma, vaikka käsitettä ei tuolloin käytetty. Oli kyse yhteiskunnallisista ja taloudellisista intresseistä, joista toimijat esittivät joukkoviestimissä kantansa.

Artikkelin lähteenä olemme käyttäneet Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkistossa (ELKA) sijaitsevaa Yle-arkistoa. Analyysin kohteena on lehtileikekokoelman yksi kansio, jonka artikkelit käsittelevät kasettitelevisiota, kaapeli-tv:tä ja väri-tv:tä (Oy Yleisradio Ab lehtileikkeet 1971, kansio 802). Yleisradion tiedotusyksikkö on koonnut järjestelmällisesti suomalaisen sanoma- ja aikakauslehdistön juttuja, joissa on käsitelty yleisradioyhtiön toiminnan eri alueita. Vuonna 1971 lehtiaineistosta nousevat esiin videota ja videotallennusta käsittelevät artikkelit, joissa tuolloin kirjoitettiin kasettitelevisiosta. Aineisto sai meidät pohtimaan teeman varhaista esiintymistä, sillä kulutushyödykkeinä videot alkoivat yleistyä Suomessa vasta 1980-luvun alussa (Nyman 1992, 6).

Artikkelin täydentäviksi lähdeaineistoiksi kävimme järjestelmällisesti lävitse radio- ja tv-lehti *Antennin* vuosikerrat 1970–1973 ja kansalaisen vuosikirjan *Mitä Missä Milloin* vuodet 1968–1978. Näissä löysimme videoteknologiaa käsitteleviä juttuja, mutta aikakauslehti *Antennissa* ei erottunut erityistä piikkiä aiheen käsittelyssä minkään vuoden kohdalla. Lisäksi haimme kasetti-tv:tä ja videota käsitteleviä juttuja Kansalliskirjaston digitoidusta aikakauslehtikokoelmasta vuosilta 1970–1974. Sanomalehtileikkeisiin painottuneen Ylen kokoelman myötä päätelimme, että vuosi 1971 oli poikkeuksellinen, vaikka keskustelu vasta valmistetuilla olleista tv-kuvan tallennus- ja toistoteknologioista oli muutenkin laajaa.

Olemme analysoineet arkistokansion juttuja ja täydentävää media-aineistoa laadullisen tutkimuksen keinoin. Kävimme läpi laadullisella sisällön analyysillä yli 100 lehtileikekansion artikkelia sekä täydentävän aineiston valikoidut jutut. Huomioimme lähdekritiikissä ajan puoluepoliittisesti värittyneen lehdistön ja erilaiset juttutyypit: puheenvuorot, uutiset, tiedotteet ja käänösjutut. Juttujen uudelleen luennassa toistuvat merkitykselliset teemat nousivat analyysimme ja kontekstoinnin kohteiksi.

Mediumien rajat ja mediaympäristö muutoksessa

Termi kasettitelevisio kytki uuden teknologian yhtäältä televisioon ja toisaalta äänitteisiin. Kaseteille tallennettuja liikkuvalla kuvalla ja äänellä varustettuja ohjelmia oli tarkoitus katsella lisälaitteen avulla kuvaruudulta. Tuotteina ohjelmakasetit olivat rinnastettavissa äänilevyihin ja kirjoihin, joiden julkaisu oli vapaata painovapauslain mukaan ja valvonta käytännössä mahdollista vasta julkaisun jälkeen. Tämä herätti jo varhain politisoituneen huolen siitä, kuka teknologiaa käyttää ja minkälaista sisältöä sen avulla levitetään.

Kasettitelevisiota vähemmän huolta ja keskustelua oli aiheuttanut pelkästään ääntä säilyttävä ja toistava c-kasetti sekä kasettinauhuri, jollaiset oli esitelty suomalaisille jo vuonna 1963. Kuluttajille niitä alettiin kaupata vasta joitakin vuosia myöhemmin. Monista syistä johtuen laitteet yleistyivät suhteellisen hitaasti, ja vasta vuonna 1970 kasettisoittimet ohittivat kelanauhurit myyntiluvuissa. Kelanauhureiden käyttö oli vaatinut paneutumista ja harrastuneisuutta, mutta pulmia oli myös kasettinauhureiden ja c-kasettien ostajilla, sillä niiden saatavuus parani muuta Eurooppaa hitaammin. Muutkin syyt hidastivat musiikin kuuntelulaitteiden läpilyöntiä. Nimittäin 1960-luvulla suomalaiset pitivät televisiota kotien välttämättömänä hankintana, ja tämän

on arvioitu hidastaneen muun muassa levysoittimen yleistymistä. (Kilpiö, Kurkela & Uimonen 2015, 26–27.)

Sen sijaan on mahdollista ajatella, että 1970-luvun alussa tallentava kuvanauhuri televisioon kytkeytyvänä laitteena herätti kuluttajat ainakin pohtimaan innovaation mahdollisuuksia. Monet olivat vähintään kuulleet c-kasetista musiikin tallennusvälineenä, vaikkeivat olisi itse sellaiseen tutustuneet. Magneettinauhalla varustettu kasetti oli mahdollista kuvitella. Onhan niin, että laitevalmistajien on luotava toimiva tuote, mutta heidän on keksittävä tai osoitettava teknologiselle uutuudelle tarve, jolla sen merkitys perustellaan kuluttajille (Pantzar 2000, 20). Kun tv:n lisäpalveluja esiteltiin 1970-luvun alussa, väline oli joukkoviestimenä niin Suomessa kuin muualla maailmassa nousukiidossa. Tarpeen näkökulmasta tuotekehittäjille hetki oli otollinen.

Seitsemänkymmentäluvun alussa televisio oli lyönyt maassa perusteellisesti läpi. Edellisen vuosikymmenen puolivälissä katselulisenssien määrä oli ylittänyt puolen miljoonan rajan, ja vuoden 1969 syyskuussa suomalaiset olivat lunastaneet yli miljoona lupaa. Suomessa toimi tuolloin Yleisradion kaksi televisiokanavaa, joista kakkoskanavan lähetysverkko ei näkynyt koko maassa vielä pitkään aikaan.⁴ Yhtiön kaupallinen kanavavuokralainen Mainos-TV lähetti omaa ohjelmaansa yhtiön molemmissa verkoissa. Kanavien yhteenlasketut ohjelmat vuorokautta kohden kattoivat hieman päälle 10 tuntia, joista Yleisradion osuus oli 80 prosenttia ja lopun peitti Mainos-TV:n ohjelmisto. (Salokangas 1996, 161–162.)

Yleistyvä televisio ei ollut missään tapauksessa kuluttajille valmis silloisessa muodossaan, vaan julkisuudessa kerrottiin laitteeseen liittyvistä parannuksista ja uusista palveluista. Eri välineet liitettiin yhteen mahdollisille tuleville käyttäjille ymmärrettävään ja heitä houkuttelevaan pakettiin. Uuden viestintäteknologian kohdalla mediumin erityisyyttä yleisesti arvioidaan suhteessa muihin mediumeihin. Tällöin arvioinneissa korostuu uuden alisteisuus verrattuna jo paikkansa vakiinnuttaneisiin välineisiin. Myös televisiota oli alkuun pidetty ääniradion jatkeena ja elokuvien eetterinä. (Nyman 1992, 44.)

Elokuvateattereiden yleisö oli tottunut kuvakerronnan väreihin, mutta tv tarjosi liikkuvan kuvan pelkästään mustavalkoisena. Vaikka Yleisradiossa pystyttiin värilähetyksiin 1960-luvun puolivälin jälkeen, yhtiö eteni värien osalta hitaasti. Täysimittaisesti värilaitteet päätettiin hankkia vasta mustavalkokaluston vanhentuessa. (Ilmonen 1996, 126.) Kuitenkin väritelevisio alkoi yleistyä vähitellen sen jälkeen, kun Yleisradio oli aloittanut vuoden 1969 alusta värilliset koelähetykset (Salokangas 1996, 212). *Antenni*-lehden mukaan syksyllä 1970 väritelevisio-ohjelmia oli 8–10 tuntia viikossa, ja katseluun oikeuttavia väri-tv:n lupia oli lokakuuhun mennessä myyty 2779 kappaletta. (Irma Soinio: "Hissin kissun värikauteen". *Antenni* 44/1970, 6.)

Ei olekaan yllättävää, että kun *Kansan Uutiset* kertoi tammikuussa 1971 jopa Yhdysvalloissa vielä harvinaisesta kasetti-tv:stä, kirjoittaja vertasi katselutapaa muun muassa suomalaisten väri-tv:n yhteiskatseluun. *Television/Radio Age* -lehden tietoihin pohjaten toimittaja ennakoiki kumousta Pohjois-Amerikan tv:n käyttöön: "Ensi vuonna kasetti-tv:n kotikatselukin alkaa jo yleistyä". Samassa yhteydessä kirjoittaja ennakoiki, että kasettikatselulaitteet ovat kytkettävissä sekä mustavalkoisiin että värillisiin televisioihin. ("Kasetti-tv tekee katselukouksen USA:ssa 5 vuodessa". *KU* 8.1.1971.) Katselutapansa puolesta kasetti-tv sijoittui broadcasting-televisioon ja elokuvan välimaastoon: jutuissa maalailtiin kasetti-tv:lle kotikatselun oheen yhtäältä julkista käyttöä ja toisaalta mainittiin elokuvista solmitun kasettinauhoitus sopimuksia (ks. esim. "Filmeistä kasettiohjelmia". *Hämeen Kansa* 13.3.1971). Siinä missä elo-

4 TV2:n näkyvyysalue kattoi koko Suomen 1980-luvun loppupuolella.



Kuva 2. Yleisradio testasi kansainvälisiä väritelevisiosignaaleja ennen päätymistä saksalaiseen PAL-järjestelmään. Kuva: Kaarle Stewen: *Tämä on televisio*, 1968.

kuvan ja television jako yleisessä tilassa ja kotona katsottavaan mediumiin oli kuluttajille selvä, niin kasetti-tv sijoittui näiden väliin (vrt. Bolter & Grusin 2000, 186; Kortti 2007a, 154).

Audiovisuaalisten medioiden kehittämissä 1970-luvun alku oli aktiivista aikaa, jolloin puhuttiin kasettitelevisiosta, video-LP-soittimista, videonauhurista, kuvaäänilevysoittimista ja kuvanauhamaagnetofoneista. Kasetti-tv kytkeytyi hyvin moninaiseen ja kehittyvänä pidettyyn audiovisuaaliseen teollisuuteen. Useat mediumit kilpailivat ja hakivat paikkaansa mediakentällä ja kuluttajien arjessa. Eri valmistajat kilpailivat erilaisilla teknisillä ratkaisuilla markkinoista ja kuluttajille esiteltiin samanaikaisesti useita uusia tallentavia ja toistavia audiovisuaalisia mediuja.

Myös tietokoneet levisivät nopeasti Suomen julkisorganisaatioissa ja yrityksissä 1970-luvulla, mutta ne eivät vielä näkyneet suomalaisten kotitalouksien arjessa. Digitaaliset pelimarkkinat avautuivat kuluttajille vasta 1970-luvun lopussa, ja tuolloin koteihin alettiin vähitellen hankkia televisio- ja videopelikonsoleita. Videopelikonsolit – kuten myös videonauhurit – olivat tuolloin vielä suhteellisen kalliita eikä suomalaistalouksissa ollut totuttu käyttämään rahaa viihteellisiin ajanvietelaitteisiin. (Saarikoski 2004, 92; Saarikoski & Suominen 2009, 20–21.) Kaikkiaan keskustelua uusista vapaa-ajan laitteista ja sisällöistä leimasi viihdekielteisyys. Eritoten television tiettyjen ohjelmien haitallisista moraalisisista vaikutuksista puhuttiin laajalti julkisuudessa (Salokangas 1996, 230–234; Hietala 2007, 356–364; Ruoho 2007, 125–128; Kannisto 2015, 49).

Voi kysyä, mikä kilpajuoksun oli pistänyt liikkeelle. Yksinkertaisesti ammattilaisille valmistetut kuvantallennuslaitteet olivat kehittyneet merkittävästi 1950-luvun loppupuolelta lähtien. Kuluttajamarkkinoille ajatus tv-ohjelmien tallentamisesta ilmentyi 1960-luvun lopulla. Aluksi tallennuslaitteita ei

ollut ensinkään tarjolla yksityisasiakkaille, kunnes Euroopassa Philips toi markkinoille VCR-laitteensa. Myöhemmin muut laitevalmistajat seurasivat perässä. (Soramäki 1990, 76; Kortti 2007a, 153.) Aikakauslehti *Tekniikan maailma* kertoi vuonna 1973, että laitteiden määrä lisääntyi räjähdysmäisesti, mutta niiden suunniteltu ja keskitetty käyttö puuttui. Alalla lisääntyi normittomuus jokaisen laitevalmistajan havitellessa monopolia omintakeisilla ratkaisuilla kasettien, nauhalevytyksien, rei'itysten tai esitysnopeuksien suhteen. (Matti Ristimäki: "AV – aikamme keino puhua kuvin ja äänin". *Tekniikan maailma* 20/1973, 113–116.)

Audiovisuaalisten mediumien vyöryssä pelättiin vanhan median häviämistä: "Puhuva kuva valtaa yhä enemmän sijaa painetulta sanalta [--]" ("Tv-kasetit tulevat". *Savo* 4.9.1971). Jutuissa näkyi usko uuden mediumin vallankumouksellisesta muutosvoimasta. Marita Sturkenin ja Douglas Thomasin mukaan uuteen teknologiaan projisoidaan toiveiden ohella pelkoja siitä, miten se särkee vanhan järjestyksen. Tällaisella binäärisellä ajattelulla on pitkä mediahistoriallinen jatkumo kirjapainotaidon kehittämisestä lähtien. Samat visiot ja uhkakuvat toistuvat sähköistä matkapuhelimeen, valokuvista elokuvaan ja televisiosta tietokoneeseen. Kehitteillä olevat teknologiat ovat antaneet innoitusta sosiaaliselle kuvittelulle siitä, millainen yhteiskunnan tulisi olla ja yhteiskunnan potentiaalista päästä tähän ideaaliin. (Sturken & Thomas 2004, 1–2.)

Uusien teknologioiden kuvittelu nosti sekä pelkoja että ihanteellisia ajatuksia ja antoi tilaa yhteiskunnallisten eturistiriitojen havainnoinnille. Arvioijasta riippuen kasetti-tv:stä toivottiin tiedonvälityksen vapauttajaa tai sen pelättiin johtavan kaupallisuuden ylivaltaan. Sananvaihdot polarisoituivat ajan poliittisen kulttuurin hengessä vasemmisto–oikeisto-akselille.

Politisoitunut mediateollisuus

Mitä tärkeämmäksi joukkoviestinnän poliittinen painoarvo oli muodostunut, sitä kiihkeämmäksi oli keskustelu viestintien hallinnasta käynyt. Näin ollen 1970-luvun alun sähköistä joukkoviestintää koskevat julkiset sananvaihdot olivat väistämättä osa yleisradiopolitiikkaa tai jos eivät suoranaisesti sitä, ne olivat politisoitunutta keskustelua viestinnästä. Tuolloin eivät pelkästään tiedotusvälineiden tulevaisuutta koskeneet asiat olleet poliittisia, vaan myös Suomen tietoteknistä tulevaisuutta vietiin eteenpäin aatteellisesti virittyneessä ilmapiirissä. Kehitystyö oli ministeriö- ja komiteavetoista siten, että keskeiset parlamentaariset puolueet olivat vähintään kulisissa mukana. (Paju 2009, 173–175.)

Edellisellä vuosikymmenellä debatti vasemmistolaistuneesta Reporadiosta oli kuumentunut äärimmilleen ja nostanut kuohunnan. Pääjohtaja Eino S. Revon mukaan annettu pilkkanimitys on muuttunut neutraaliksi, mutta se kuvaa yhä vuosien 1965–69 Yleisradiota, jonka ohjelmapolitiikka oli äkkiä osa päivänpoliittista vastakkainasettelua. (Salokangas 1996, 245–246.) Revon johtamassa Yleisradiossa työskennellyt Pertti Hemánus on kertonut oman näkemyksensä 1960-luvun viestintäpolitiikan kiehnunasta. Hänen mukaansa sysäyksen antoi maan poliittisen tasapainon muutos, kun vasemmisto oli voittanut vuoden 1966 parlamenttivaalit. Aiemmin eripuraiset vasemmistopuolueet olivat lähentyneet toisiaan, ja keskiryhmät pystyivät muodostamaan kansanrintamahallituksen. Kokoomus ja pienet ei-sosialistiset puolueet järjestäytyivät oppositioksi. Yleisradiossa Repo salli nuorten toimittajien ravistella maan

keskusteluilmapiiriä. Alettiin puhua radikaaleista uusvasemmistolaisista ja samalla vasemmisto tuntui etenevän monella rintamalla. (Hemánus 1972, erit. 75–77, passim.) Samanaikaisesti Yleisradion johto oli alkanut tehdä aktiivista viestintäpolitiikkaa, johon kuului kriittinen suhde kaupallista sähköistä joukkoviestintää kohtaan. Tämä konkretisoitui hyökkäyksenä Mainos-TV:tä vastaan. (Salokangas 1996, 202–204.)

Kyse ei ollut pelkästään yksittäisten henkilöiden toimista ja ärsyttävyydestä vaan laajemmasta viestintäpoliittisesta jännitteestä. Vaikka Yleisradion pääjohtaja vaihtui jo vuonna 1969 Revosta sosiaalidemokraattien Erkki Raatikaiseen, kiistely jatkui. Keskusteltiin siitä, miten sähköinen joukkoviestintä parhaiten järjestettäisiin. Sananvaihoilla oli edelleen 1970-luvulla varsin selkeä puoluepoliittinen rintamalinja, jonka yhdellä puolella vasemmisto kannatti vahvaa valtiollisesti ohjattua yleisradiotoimintaa ilman kaupallisia rönsyjä, kun taas toisella rintamalla oikeisto peräänkuulutti lisää markkinataloudellista kilpailua sähköiseen joukkoviestintään. Selkeä esimerkki eri näkökantojen törmäyksestä on vaikkapa *Suomen Kuvalehdessä* huhtikuussa 1971 julkaistut Yleisradion tutkijana työskennelleen Kaarle Nordenstrengin ja Mainos-TV:n toimitusjohtajan Pentti Hanskin puheenvuorot, joissa lehti haki tarkoituksella erilaisia tulokulmia sähköiseen joukkoviestintään. Hanski näki, että sääntelyä ajanut Nordenstreng jättäisi suomalaiset pelkästään Yleisradion armoille samalla, kun uudet teknologiat tarjoaisivat valinnanvaraa. Yleisradion tutkijan näkökulma oli toisenlainen. Nordenstrengistä vaikutti siltä, että Mainos-TV:n johtaja uskoi valinnanvapauden lisääntyvän pelkästään laitteiden ja kanavien myötä. Tutkija sen sijaan uskoi, että siten toteutuisivat mainostajien ja talouselämän tarpeet. Erilaisuutta ja vaihtoehtoja ei tulisi lisää. (Heikki Peltonen: ”Television tulevaisuus kiistan aiheena”. *SK* 30.4.1971.) Debatissa kirjoittajat ennakoivat sekä tulevien sisältöjä jakavien laitteiden mahdollisuuksia ja uhkia että kaapelitelevision merkitystä.

Vaikka oli selvää, että nämä teknologiat olisivat myynnissä ja siten kuluttajien ulottuvilla vasta myöhemmin, nopeimmat havaitsivat alalla liiketoiminnallisia mahdollisuuksia. Laitteiden valmistajien prototyypeistä oli sanomalehtisuutisissa kiirinyt tietoja, joten tulevia massamarkkinoita ennakoivat liike-elämän toimijat aloittivat varautumisen. Niin ulkomaisista avauksista kuin kotimaisesta yhtiöstä kertoi toukokuussa 1971 *Viikko-lehti*, jonka mukaan suuret kustannusyhtiöt ovat kiinnostuneita kasettiohjelmien tuotannosta. Muun muassa Ruotsin Bonniers ja Italian Montadori olivat perustaneet yhtiöt ohjelmien tekemistä varten. Uutisen mukaan kyse olisi ollut jonkinlaisesta taskukirjan ja videokasetin yhdistelmästä, joka paketoitaisiin yhdeksi tuotteeksi. Artikkelissa vihjattiin, että Suomessa tv-kasettien tulo vaikuttaisi yleisradiopolitiikkaan, sillä katsoja ei olisi enää sidottu Yleisradion ja Mainos-TV:n ohjelmiin, vaan hänellä olisi runsaasti valinnan mahdollisuuksia. Artikkelin nimetön kirjoittaja tiesi, että kotimainen Rautatiekirjakauppa oli hakeutunut yhteistyöhön pohjoismaisten kumppaneiden kanssa. (”Kaappaako valtio kasettiteollisuuden”. *Viikko* 6.5.1971, 75.)

Pisimmällä oli kuitenkin toinen edellistä huomattavasti laajemmista toimialoista rakentunut yhteenliittymä. Suomen kaupparekisteriin merkittiin kesäkuussa 1971 yhtiö Finnvisual Oy, jonka toimialaan kuului ”sähkömagneettisen kommunikaatiomateriaalien sekä siihen liittyvien teknisten laitteiden maahantuonti, valmistaminen, myynti ja vuokraus Suomessa ja muissa maissa”. (Kaupparekisteriote nro 207.230. Patentti- ja rekisterihallitus.) Jo huhtikuun alussa 1971 Finnvisuals Oy antoi useaan sanomalehteen levinneen tiedotteen yhtiön perustamisesta, jossa se ennakoi televisiokasettien käyttöönottoa

Suomessa 1972–1973. (Ks. esim. ”Televisiokasetit käyttöön Suomessa parin vuoden päästä”. *AL* 6.4.1971; ”Tv-kasettien käyttö alkaa”. *Uusi Aika* 14.4.1971.)

Finnvisual-yhtiön takana olivat Suomen Osuuskauppojen keskuskunta (SOK) 21 prosentin osakepääomalla, suomalaiset kirjankustantajat Otava, Tammi ja WSOY 19 prosentin osuudella, Sanoma Osakeyhtiö 11 prosentilla, Suuri Suomalainen Kirjakerho kuudella prosentilla ja Yhtyneillä Kuvalehdillä oli viiden prosentin osuus. (”Suomalainen tv-kasettiyritys perustettu 7 yhtiön voimin”. *Suomen Sosialidemokraatti* 8.4.1971.) Oli selvää, että keskeiset kirjankustantamot ja lehtitalot olivat mukana, koska ne ymmärsivät uudella tavalla jaettavien sisältöjen kaupalliset mahdollisuudet. Enemmän huomiota kiinnittää osuustoimintaliikkeen porvarillisen puolen panostus kustantamoja suuremmalla osakepääomalla.

Kun aiheesta virinnyttä julkista keskustelua katsoo tarkemmin, paljastuu 1970-luvulle tyypillinen polarisoitunut viestintäpoliittinen ulottuvuus, jossa erilaisten yhteiskunnallisten näkemysten kannattajat arvioivat viestinnän kentän liikahduksia. Tämän voi jälkikäteen nähdä mediateollisena keskusteluna, jossa eri tahot varmistelivat asemiaan.

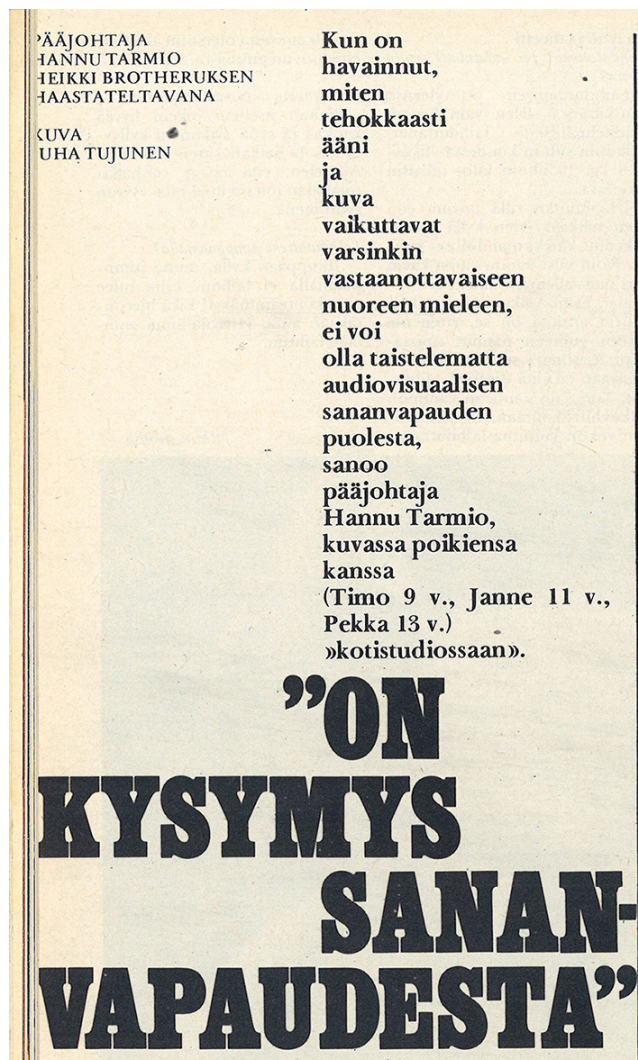
Lappeenrannassa ilmestynyt Sosialidemokraattinen *Saimaan Sanomat* näki Finnvisualsin perustamisen oikeistolaisen tiedonvälityksen voimistumisena, sillä Kulutusosuuskuntien keskuskuntaan kuuluva Tammi oli ainoa vasemmistolainen toimija, kun taas SOK ja muut kustantamot olivat porvarillisia. Jutun mukaan vaikutti siltä, että nähtävissä oli ”tyypillisen länsimaisen porvarillisen viihteen uusi kanava suomalaisiin olohuoneisiin”, sillä kotimaisen tuotannon ohella yhtiö aikoi tuoda kasetteja myös ulkomailta. Kirjoittaja muistutti, että tv-kasettien opetuskäyttöä pohti parhaillaan työryhmä, joka ilmeisesti suunnitteli valtiovallan ja yksityisten tasavahvasti omistamaa säätöä, kun taas vasemmisto toivoi valtioonemmistöistä rakennetta. (”Tv-kasettifirma. Oikeistolainen tiedon välitys valtaa lisäalaa”. *Saimaan Sanomat* 7.4.1971; likipitään samansisältöinen uutinen oli Porissa ilmestyneessä sosialidemokraattien lehdessä, ”Tv-kasettien käyttö alkaa”. *Uusi Aika* 14.4.1971.) Sanomalehtien voimakkaista sanavalinnoista on havaittavissa, että Suomen lehdistö oli 1970-luvulla vielä vahvasti puoluesidonnaista tai poliittisesti linjautunutta (Salminen 1988, 149).

Kasetti-tv oli käytännössä yksi osan sähköisen viestinnän tulevaisuutta muokanneessa julkisessa keskustelussa. Uusi tallennusmenetelmä siihen tarvittavine kojeineen nousi julkisuuteen samaan aikaan kuin kaapelitelevisio, jonka perusta oli syntynyt kerrostalojen keskusantennijärjestelmien myötä. Suomessa kerrostaloihin ei haluttu haravaviidakkoa, joten toisiinsa kytketyt keskusantenniverkot muodostivat rungon kaapelilähetyksille. Kun verkko hieman laajenisi ja muodostuisi tilaajia, palvelun ylläpitäjä voisi välittää yleisradiolähetyksiä, paikallisia ohjelmia tai satelliittiteitse poimittuja sisältöjä. (Salokangas 2007, 47.) Viestintäkeskustelua hämmensi kysymys, kuka kaapeleita pitkin tulevaisuudessa sisältöjään tarjoilisi ja millaisella kustannusrakenteella. Lisäksi kiintoisaa oli, millaista tarjontaa kansalaisille kasettien myötä tulisi.

Helsingin seurakuntayhtymän lehti *Kirkko ja kaupunki* tarttui aiheeseen toukokuussa 1971. Sen mukaan tv-kasetit ja kaapelitelevisio merkitsivät katsojan valinnan vapauden kasvua. Lehti ei ottanut tiukkaa kantaa puoleen eikä toiseen, mutta pääkirjoituksen laatijan mukaan tiedonvälityksen lisääntyvä tarjonta ja vapaus toivat kansalaisten ulottuville lisää mainosrahoitteisia palveluja ja tuotteita. (”Kansan televisio”. *Kirkko ja kaupunki*, 12.5.1971.) Kansandemokraattien *Kansan Uutisten* Ilkka Tervonen niputti kolumnissaan kaapelitelevision ja televiokasetit sananvapauskysymykseksi. Hänen mu-

kaansa kaupallisuus toi väistämättä mukanaan mainosrahoitteiset sisällöt, jotka tarjoilisivat rauhoittavia unelmia ja välttäisivät yhteiskunnallisten epäkohtien käsittelyä: ”On aivan sama, tarjoillaanko päivittäinen unipilleri eetterin välityksellä, kasettina vai kaapelia pitkin.” Tervosen mukaan tähän toimi lääkkeenä vahva yleisradiomonopoli, jonka puolustaminen olisi entistä tärkeämpää. (Ilkka Tervonen: ”Sananvapaus, kaapelit ja kasetit”. *KU*, 13.5.1971.)

Voisi sanoa, että vasemmisto halusi median innovaatiot parlamentaarisesti valvotun yleisradioyhtiön hallintaan. Monet muut viestinnän tulevaisuutta pohtineet eivät välttämättä sinällään vastustaneet Yleisradiota, mutta näkivät monipuolisen joukkoviestinnän rakentuvan toisin. Teknillisen korkeakoulun professori Martti Tiuri oli sitä mieltä, että kaapelitelevisio ja tv-kasettien tuotanto saisivat jäädä täysin vaille yhteiskunnan valvontaa. Hänen perustelunsa mukaan oli kyse perustuslaillisesta mielipiteen vapaudesta: ”Koska painovapauslaissa on lehdistö jätetty yhteiskunnan valvonnan ulkopuolelle, tulisi



Kuva 3. Hannu Tarmion mukaan ”[a]udiovisuaalinen sananvapaus on tehokkuutensa vuoksi vieläkin tärkeämpää kuin painetun sanan vapaus”. Kuva: *Suomen Kuvalehti* 48/1970, 40–41.

elektroniikan keinoin toimiville välineille suoda sama vapaus.” (“Tv-kasetit käyttöön viimeistään v. 1978”. *HS* 28.5.1971.) Ei lehdistö eivätkä muut painotuotteet olleet vailla yhteiskunnan valvontaa, mutta valvonnan mekanismit rakentuivat jälkikäteisvalvonnan periaatteelle. Tämänkaltaista kontrollia Tiuri kannatti, kun hän esitteli kantojaan Elonkorjaajat-taiteilijaryhmän järjestämässä paneelikeskustelussa, josta *Helsingin Sanomat* edellä uutisoi.

Tiurin tavoin WSOY:n pääjohtaja Hannu Tarmio puhui toisaalla audiovisuaalisesta sananvapaudesta, jota sähköisten tallenteiden valmistamisen ja jakelun monopoli uhkasi. Hän oli jäsenenä opetusministeriön asettamassa työryhmässä, joka pohti audiovisuaalisen opetuksen järjestämistä ja tehostamista suomalaisissa koulutusinstituutioissa. (Heikki Brotherus: “On kysymys sananvapaudesta”. *SK* 48/1970, 41.) Tarmio johti myös suurta oppimateriaaleja kustantavaa firmaa, joka oli mukana juuri muodostetussa Finnvisuaalisissa valmistamassa yhtiön asemia tuleville sähköisten tallenteiden markkinoille.

Tiuri ja Tarmio saivat puheenvuoroillaan toimia porvarillisina sananvapauden lähettiläinä, jotka vakuuttivat, etteivät uudet mediumit olleet uhka vaan mahdollisuus. Kaikkiaan näkymät vaikuttivat juuri vuonna 1971 lupaavilta, sillä tuolla hetkellä oli otollista visioida. Varsin vähän kenenkään suomalaisen käsillä oli konkreettista tietoa vaikkapa kuvakasettien laajan kuluttajakäytön todellisista tulevaisuudennäkymistä. Suomalaiset kustantamot olivat joka tapauksessa kaivaneet omat lähtökuoppansa. Tähän ei olisi mitenkään sopinut valtiojohtoinen monopoli.

Visiot kasetti-tv:n käyttömahdollisuuksista

Kasettitelevisiota esiteltiin lehtijutuissa erilaisissa konteksteissa, jotka paljastavat mediateollisuuden toimijoiden teknologialle ennakoimaa käyttöä ja toiminnallisuutta. Teknologioiden rakentumista tutkineen Callonin ajatus toimijamaailmoista kuvaa tällaisia uudelle teknologialle suunniteltuja laajoja konteksteja. Insinöörit toimivat hänen mukaansa sosiologeina rakentaessaan toimijamaailmaa suunnittelemansa teknologian ympärille. Esimerkkinä on sähköauton esittely Ranskassa 1970-luvun alussa. Auton tarkkojen ominaisuuksien lisäksi suunnittelijat kuvittelivat yhteiskunnallisen todellisuuden, jossa ajoneuvo toimisi. Valmistelussaan insinöörit hyödynsivät yhtä lailla elektrokemiaa kuin politiikan tutkimusta. Insinöörit siis rakensivat teknologiselle innovaatiolle toimijamaailman, josta oli apua suunnittelussa ja rahoituksen hakemisessa. (Callon 1987, 78; Leskinen 2000, 180–181). Selvää onkin, että visiot myös rakentavat aktiivisesti uusia teknologioita, sillä ne vaikuttavat siihen, miten teknologioita markkinoidaan, käytetään ja kotoutetaan ihmisten arkeen (Sturken & Thomas 2004, 3).

Heti kasetti-tv:tä esittelevissä varhaisissa jutuissa mainittiin lisälaitteen ja kasettien korkeat hinnat. Tämä antoi osviittaa siitä, ettei teknologia vielä ollut kaikkien saatavilla, mutta tulevaisuudessa sen arvioitiin olevan halvempaa. Mainos-TV:n tiedotuspäällikkö Matti Höök arvioi kasetti-tv:n lisälaitteen maksavan jopa parituhatta markkaa ja kasetin noin 100 markkaa (“Tv-kasetteja Suomeen parin vuoden kuluessa”. *US* 17.1.1971). Tämä vastaisi laitteen osalta nykyrahassa lähes 3000 euroa ja kasetilta noin 140 euroa. (Suomen Pankin rahamuseon rahanarvolaskuri.) Kalliita laitteita suunniteltiin aluksi julkiseen käyttöön – liike- ja teollisuuslaitoksiin, kouluihin, ajanvietteeksi pankkeihin, sairaaloihin ja lentokentille. Vasta halpenemisen myötä teknologian olisi mahdollista levitä koteihin.

Kulutusmarkkinat olivat miljardituloja tähyävien laitevalmistajien lopullisessa tähtäimessä, jolloin jouduttiin pohtimaan, miten paljon kuluttajat arvostavat toistomahdollisuutta ja takaisinkelausta. Haluaisiko käyttäjä toistaa valmista ohjelmaa vai tehdä sitä itse? (Johanna Garam: "Minne menet, kuvakasetti?". *US* 30.7.1971.) Nämä kasetti-tv:n interaktiiviset teknologiat erottivat sen televisiosta ja elokuvasta vapauttaen katsojan mediumin määrästä ajasta ja paikasta (Hanson 1987, 31). Monia kasettien korkea hinta mietitytti, sillä arveltiin, että katsojat tuskin käyttäisivät samaa kasettia useita kertoja opetus- ja lastenohjelmia lukuunottamatta. Kasettien vuokraus tai kirjastolainaus nostettiin jutuissa esiin ratkaisuna tähän.

Etenkin varhaisimmissa lehtijutuissa kasetti-tv:tä kuvattiin teknologiana ja laitteena, ei niinkään sen mahdolliseen sisältöön keskittyen. Teknisen puolen dominointiin kiinnitti huomiota aikalaiskeskustelussa myös Kaarle Nordenstreng: "Kun tiedonvälityksen tulevaisuudesta puhutaan, puhutaan tavallisesti laitteista: kasetista, satelliiteista, laserista. Vain vähän puhutaan siitä mihin tekniikkaa käytetään ja kuka sen käytöstä määrää." (Kaarle Nordenstreng: "Kysymys on vallasta". *SK* 30.4.1971.) Teknologiset mahdollisuudet kuvattiin niin päivä- kuin aikakauslehdissä tarkan yksityiskohtaisesti. Voi ajatella, että uusista teknologioista kiinnostuneet varhaiset omaksujat miellettiin insinööreiksi ja teknologisesti suuntautuneiksi. Tutkimuksessa on havaittu uusien viestintätekniikoiden maskuliinisuutta: laitemainonta ja tekniikkaan liittyvä puhetapa ovat olleet miehille suunnattuja ja miehet ovat useimmiten olleet laitteen hankinnassa aloitteellisia (ks. Hellman 1994). Miehiselle katseelle voi ajatella olevan suunnattu myös kasetti-tv:tä esitelleiden juttujen kuvitus: laitevalmistajilta saaduissa kuvituskuviissa nuoret nimeämättömät naiset esittelivät uuden laitteen käyttöä, siro ja hyvin hoidettu naisen käsi työnsi kasetin lisälaitteeseen. Sitä vastoin juttujen kuvissa esiintyneet miehet olivat nimettyjä toimijoita.

Kasettien tuottajille kannattavana sisältönä visioitiin ennen kaikkea viihdettä ja opetusta (ks. esim. "Televisiokasetit käyttöön Suomessa parin vuoden päästä". *AL* 6.4.1971). Sosialidemokraattisissa *Saimaan Sanomissa* Heikki Peltonen maalaili, kuinka opetuskasetteja toimitettaisiin välttämättömiksi osiksi opetuspaketteja. Muuhun käyttöön kotimaisen sisällön tuottaminen nähtiin kalliina, "ellei tyydytä esim. vanhojen kotimaisten elokuvien kopioimiseen



▲ Japanilaisen Sony-tehtaan esittelemässä Videocassette-järjestelmässä kasetin muoto on nelikulmainen. Tv-ohjelma on kiinnitetty magneettinauhalle. — KUVAT: LEHTIKUVA/MIKKO OKSANEN.

Kuva 4. Laitemainonnassa nuori nainen käyttää uutta tekniikkaa.
Kuva: *Antenni* 8/1971.

kasetille”. (Heikki Peltonen: ”Joukkotiedotus”. *Saimaan Sanomat* 11.4.1974.) Kansainvälisissä esimerkeissä kasetteja suunniteltiin aikakauslehtien ja kirjojen kuvallisiksi ilmaisuiksi ja täydentäviksi palveluiksi. Uusia markkinoita ennustettiin esimerkiksi mainonnan ja pornografian käytössä. (”Kaappaako valtio kasettiteollisuuden”. *Viikko* 6.5.1971.) Näin kasetti-tv:n sisältöä ei nähty pelkästään television tallentamisena tai elokuvien kopioimisena, vaan myös mediumin omana tuotantona.

Audiovisuaalinen opetus kytkeytyi uuden peruskoulun⁵ opetussuunnitelmaan, jossa opetuspaketteihin suositeltiin oppikirjojen oheen elävöittävää oheismateriaalia, kuten ”rain- tai kuultokuvasarja, filmi tai äänilevyjä- tai nauhoja” (Heikki Brotherius: ”On kysymys sananvapaudesta”. *SK* 48/1970, 40). Audiovisuaaliset menetelmät oli havaittu tehokkaiksi opetuksessa ja niiden järjestämistä ja tehostamista Suomen koululaitoksessa selvitteli erillinen opetusministeriön asettama työryhmä. Kasetti-tv liittyi tähän samaan aikaan käynnissä olleeseen puheeseen audiovisuaalisesta kasvatuksesta. (Ks. esim. Uusitalo 2016, 58.) Kasetti-tv:n eduksi nähtiin, että sen avulla olisi mahdollista toistaa esitys useita kertoja ja opiskella haluamanaan aikana ja haluamaansa aihetta, eikä Yleisradion vuodesta 1963 televisioiman *Koulu-TV*:n aikatauluun sidottuna. Vastaavasti elokuvan populaariuus oli herättänyt kiinnostusta erilaisille kasvatuspyrkimyksille vuosikymmeniä aiemmin. (Salmi 1996, 149.) Lennokkaimman vision kasetti-tv:n mahdollisuuksista opetuskäytössä esitti Mainos-TV:n lakimies ja pitkän tähtäimen suunnittelun päällikkö, varatuomari Timo Kivi-Koskinen: ”Mahdotonta ei ole, että koko korkeakoulututkinnon voisi tulevaisuudessa suorittaa kasetti-tv:n avulla.” (”Kuva kulkee monella tavalla”. *Vaasa* 27.5.1971.)

Amerikkalaisen viihteen leviämisen pelko näkyi kasetti-tv-keskustelussa, mikä kytkeytyi yleisempään amerikkalaisen kulttuuri-imperialismin pelkoon 1960- ja 1970-luvulla. Amerikkalaisesta saippuaopperasarja *Peyton Place* (MTV 1969–1973) Suomessa käytyä julkista debattia tutkinut Iris Ruoho analysoi, että amerikkalaisen sisällön vastustus pohjautui laajempaan eurooppalaiseen puhetapaan: melodramaattinen sarja nähtiin amerikkalaisen elämäntavan ja arvojen symbolina, joita vastustettiin epärealistisina ja negatiivisina. Sarjaa vastustivat kriitikot ja Yleisradion ohjelmaneuvosto, mutta se oli katsojamenestys. (Ruoho 2001, 35–37; ks. myös Kortti 2007b, 564–568.) Kasetti-tv:n yhteydessä juuri *Peyton Place* nostettiin esiin esimerkkinä kuluttajan haluamasta kevyestä viihdesisällöstä (ks. esim. Erkki Pälli: ”Tv-kasetit tulevat”. *Antenni* 18/1971, 4; Heikki Peltonen: ”Joukkotiedotus”. *Saimaan Sanomat* 11.4.1974). Vasemmistolaisesti suuntautuneessa lehdistössä huokui pelko katsojille vaarallisesta viihteen ahmimisesta, mikä kasetti-tv:n myötä olisi entistä helpompaa katsojan itse päästessä valitsemaan sisältöä.

Mediateollisuuden toimijat visioivat kasetti-tv:n käyttäjiä kahden erilaisen kuluttaja-käsityksen ristivedossa. Vastakkain olivat passiivinen, viihdettä hamuava mediakuluttaja ja aktiivinen, valistunut sekä valikoiva mediakuluttaja, jonka muun muassa Johanna Garam arveli olevan haavekuvaa. (Johanna Garam: ”Minne menet, kuvakasetti?”. *US* 30.7.1971.) Ajatus massayleisöstä alkoi tuolloin vasta vähitellen purkautua osayleisöiksi. Kasetti-tv:n mullistavana yksilöllisyyttä korostavana vaikutuksena nostettiin esiin katsojan vapautuminen massaohjelmista ja television aikataulusta. Kaseteilla voitaisiin ”tydyttää mitä erilaisimpia harrastuksia ja makusuuntauksia”, koska katsoja voisi katsoa mitä tahansa, jopa ”itse valmistamiaan filmejä”. (Mm. ”Kasettitelevisio muuttaa kotien katselutottumukset”. *Länsi-Suomi* 6.6.1971.) Tämä nähtiin myös kasetti-tv:n erityisenä mainosmahdollisuutena: Finnvisuals visioi kasetti-tv:n

5 Laki koulujärjestelmän perusteista tuli voimaan 1.8.1970. Sen myötä peruskouluun siirtyminen aloitettiin Lapin läänistä 1971 ja päätettiin pääkaupunkiseudulle 1977.

etuna tarkkaa kohderyhmien valikoitumista. ("Tv-kasetit käyttöön viimeistään v. 1978". *HS* 28.5.1971.) Mainonnassa kuluttajien eriytymiseen oli kiinnitetty kasvavissa määrin huomiota 1950-luvulta lähtien. Sosiaalisen eriytymisen myötä 1970-luvulla Suomessa ja Euroopassa kuluttajien intressien huomattiin eroavan yhä enemmän toisistaan (Puustinen 2008, 33–36).

Kuhina kasetti-tv:n ympärillä hiipui vähitellen. Viestintäpoliittisessa julkisuudessa tapahtui enemmän kaapelitelevision alueella, vaikkei sielläkään kovin dramaattista. Silti voi arvella, että kokeiluista liiketoiminnaksi muuttunut kaapelitelevision näivetti puheet kasetti-tv:stä. Pietarsaareissa oli jo vuonna 1972 kaapeli-tv alkanut välittää Ruotsin television ohjelmia alueille, jossa Yleisradion signaali kantoi huonosti. Vuonna 1973 oli perustettu Helsingin Kaapelitelevision Oy, joka välitti 1970-luvun puolivälissä Yleisradion ohjelmaa. Yhtiö muuttui vuonna 1977 Helsinki Televisioksi, ja se välitti ilmaisella kanavallaan paikallisuutisia ja jääkiekkoa. Seuraava vuonna se aloitti Euroopan ensimmäisen maksullisen Viihdekanavan. Tilaaajat saivat ulkomaisia elokuvia ja sarjafilmejä. Tämä oli laillista, sillä radiolaitelaki ei koskenut kaapelilähetyksiä. Tavallaan kaapelitelevision haastoi Yleisradion yksinoikeuden. Alueellisten lähetysten merkitys oli vähäinen, mutta nämä aloitteet enteivät laajoja muutoksia. (Hellman 2012, 55–56; Salokangas 1996, 388–390.) Voisi sanoa, että vallankumous kuvaruudussa oli alkanut, mutta se oli hiljaisempi ja salavihkaisempi kuin kasetti-tv-keskustelu oli ennakoitunut.

Lopuksi

Kasetti-tv:stä vuonna 1971 käyty julkinen keskustelu järjestyi eri kysymysten ympärille. Sen voi jälkikäteen operationalisoida viiteen vaiheeseen: 1) ulkomailta kantautui tieto uudesta teknologiasta ja eri tahot reagoivat ja ennakoivat, milloin teknologia olisi odotettavissa Suomeen; 2) kotimainen toimija aktivoitui (Finnvisuals) ja julkaisi tiedotteen, jonka ympärille rakentui keskustelua; 3) kasetti-tv liittyi osaksi 1970-luvun viestintäpoliittista julkisuutta; 4) visiot kasetti-tv:n käyttömahdollisuuksista; 5) kaapelitelevision uutisointi jyräsi kasetti-tv:n.

Kun keskustelu oli vilkkaimmillaan, teknologiajulkisuuden toimijoina tilaa saivat kansainväliset laitevalmistajat, insinöörit, alan kotimaiset mediateolliset yritykset, poliitikot ja yhteiskuntatieteilijät. Varhaisin saatavissa ollut tieto uudesta mediumista oli teknistä ja taloudellista ja kantautui ulkomailta. Kotimaisina toimijoina uutta mediumia esittelivät sen kaupallisesta potentiaalista kiinnostuneet yritykset. Visioiden myötä syntyi ajatus mediumin kumouksellisesta voimasta, jolloin julkiset puheenvuorot politisoituivat. Toisaalta taloudelliset, tekniset, poliittiset ja kulttuuriset pohdinnat kulkivat rinnan varhaisessa keskustelussa, eikä esimerkiksi erillistä teknologista ja taloudellista vaihetta ole mahdollista erottaa (ks. myös Callon 1987, 77–78).

Lähes puolen vuosisadan etäisyydestä voimme arvioida 1970-luvun alun kasettitelevisiota koskeneita sananvaihtoja. Martti Soramäki on kiteyttänyt hyvin sen, miksi laitteet eivät tuolloin menestyneet. Ne olivat teknisesti puutteellisia, eivätkä hinnaltaan houkuttelevia aikana, jolloin kuluttajia yksinkertaisesti kiinnosti väritelevisio kodin viihdekeskuksena. Kun valmistajat eivät kyenneet sopimaan teknisestä standardista, markkinoille tuli useita erilaisia laitteita. Philipsin kehittämät VCR- ja V2000-standardit, Sony'n Beta-standardi ja Matsuhita/JVC:n VHS. Kävi niin, että teknisesti heikoin VHS-standardi onnistui parhaiten markkinoinnissa. Paradoksaalisesti siitä tuli maailmanstan-

dardi, ja VHS-laitteita oli pian saatavilla useiden valmistajien merkeillä. Sen sijaan Sonyn ja Philipsin standardit olivat pääosin tarjolla omilla merkeillä. (Soramäki 1990, 76.)

Jos jatkamme jälkikäteisarviointia, keskustelu kasettitelevisiosta on luontevaa asettaa odotuksen täyteiseen 1970-luvun alun julkisuuteen. Televisio oli tuore sähköinen valtamedia, jonka lähetykset kiinnostivat miljoonayleisöä. Uudet lupaukset audiovisuaalisen viestinnän teknologisista laajennuksista epäilemättä kutkuttivat merkittävää osaa välineen ääressä viihtyneitä. Tosiasia kuitenkin oli, että kulutuselektroniikan markkinat toimivat hitaammin kuin teknologioiden kuvittelu ja niiden yhteiskunnallisten vaikutusten ennakkoarviointi. Keskusteluun osallistuneet joukkoviestimien edustajat ymmärsivät, että oli kyse vallankäytöstä, jossa mediateollisuus oli areena. Se oli areena, johon voitiin vaikuttaa julkisuuden kautta ja poliittisiin toimijoihin vedoten. Varsinkin poliittisesti aktiivinen lehdistö ymmärsi pystyvänsä tehokkaimpaan mielipiteiden muokkaukseen tuomalla kantansa varhain julki.

Näin ollen puhe videoista oli käynnistetty miltei pari vuosikymmentä aiemmin kuin välineet täysimittaisesti saavuttivat kuluttajat. Kun 1980-luku alkoi, vain kaksi prosenttia suomalaistalouksista oli hankkinut videonauhurin. Ne olivat kalliita eikä yhtenäistä laitestandardia ollut edelleenkään olemassa. Myynti piristyi vuosikymmenen puolivälin jälkeen, mutta vasta 1989 videolaitteita oli lähes joka toisessa taloudessa. (Saarikoski 2004, 92.) Kuten olemme todenneet, teknologinen julkisuus rakennetaan visioille jo kauan ennen varsinaisia kulutusmarkkinoita. Näin teknologiat ehtivät rakentua sosiaalisesti, jotta kuluttajat ovat valmiita uudelle laitehankinnalle massamarkkinoiden alkaessa. Teknologinen julkisuus puhuttelee teknisine yksityiskohtineen varhaisia omaksujia ja alan harrastajia, jotka hankkivat laitteita.

Kasettitelevisio, joka vuoden 1971 julkisuudessa rakentui, ei ole sama teknologia kuin tuntemamme videonauhuri. Miten visiot sitten toteutuivat ja kuinka kumouksellinen teknologia olikaan näin jälkikäteen arvioitaessa? Amerikkalaisten video-ohjelmien ylivalta oli toteutunut ainakin 1990-luvun katsannossa, sillä niiden osuus markkinoista oli 67 prosenttia, kun taas kotimaisten video-ohjelmien viipale oli vain kolme prosenttia. Elokuvatarkastuksen tilastoinnin mukaan samaan aikaan ulkomaiset elokuvat hallitsivat



Kuva 5. Aikakauslehti *Tekniikan maailman* testikeskuksessa tutkittiin TM-vertailuissa tai testeissä esiintyvien videonauhureiden kuvantoisto-ominaisuuksia. Kuva: *Tekniikan maailma*, videolisä-sivut, 17/1983.

teatterileivityksessä samanlaisella suhteella kotimaisiin kokoillan elokuvaan verraten. Sen sijaan Yleisradion ja MTV:n (aiemmin Mainos-TV) ohjelmista miltei neljäsosa oli kotimaista tuotantoa. (Nyman 1992, 10–11; suomalaisesta 1980-luvun videomarkkinasta, ks. Hellman & Soramäki 1984, 27–29.)

Lukujen perusteella näyttää siltä, että valinnan vapauden myötä kuluttajat äänestivät kukkaroillaan monikansallisen viihteen puolesta. Jos pidämme 1990-luvun perspektiivistä kotimaista audiovisuaalista tarjontaa yhtenä moniarvoisuuden merkinä, samalla toimiluvalla toimineet kaksi televisioyhtiötä Yleisradio ja MTV pitivät siitä huolta. Tässä yhteydessä ei ole syytä jatkaa päättelyä tuotteiden sisällön osalta, mutta tarkempi silmäys paljastaisi suurten mediajättien pärjänneet tuotteillaan kilpailussa.

Kun video kulutushyödykkeenä oli totta, keskustelu ja väittely ohjelmien vaikutuksista jatkui. Videotoimintaa koskeva laki säädettiin vasta vuonna 1987 ja se astui täysimääräisenä voimaan 1.1.1989. Laissa määrättiin videoille elokuvia vastaava ennakkotarkastus. Tämä johti monien maahantuonti- ja levitysyriestysten vaikeuksiin. Se kertoi myös, että melkoinen osa firmoista ei ollut valmiita tarkastuttamaan tuotteitaan. Jos tuote kiellettiin alle 18-vuotiailta, maahantuojan tai levitysyriestysten oli se poistettava markkinoilta tai tarkastutettava uudelleen. (Nyman 1992, 36.) Kaikkiaan mediumien välisessä suhdeverkostossa video asettui elokuvan merkittäväksi jakelukanavaksi, sillä jo 1980-luvun alussa keskeiset yhdysvaltalaiset tuotantoyhtiöt Warner Bros., Paramount ja Universal alkoivat julkaista videoelokuvavalikoimiaan. Suomi ei ollut kuitenkaan keskeisiä videomarkkina-alueita, vaan sellaisia olivat Euroopassa Englanti, Saksan Liittotasavalta ja Ruotsi (Video 1983, 7).

Videon kukoistusajaksi katselulaitteena ja VHS-kasetin tallennusvälineenä kesti 2000-luvulle. Huippuaikoina 80 prosentilla suomalaisista kotitalouksista oli videolaitteet, mutta vuonna 2010 sellainen löytyi enää niistä kolmannekselta. (Samola 2017, 244–245.) Video ja VHS-kasetti väistyivät keräilyn kohteiksi, kun digitaalinen kuvatoisto- ja tallennetekniikka DVD valtasi markkinat. Nykyisin tallenteiden merkitys on dramaattisesti vähentynyt tarjonnan runsauden ja suoratoistopalveluiden myötä.

Kasetti-tv:n ennakoijat pohtivat käyttäjien omaa tallennustoimintaa. Tiedämme, että suomalaiset tallensivat television kanavilta erilaisia ohjelmia sopivana hetkenä katseltaviksi. Monet kokosivat tv-filmitarjonnasta omaa elokuvakirjastoa. Kiintoisa jatkotutkimuksen aihe voisi olla kotien videoiden käytön historia varhaisista omaksujista keräilijöihin. Tässä artikkelissa tavoitteena on ollut nostaa esille, kuinka teknologioiden varhaisvaiheiden tutkimus antaa ymmärrystä siitä, miten mediateolliset ratkaisut ovat seurausta eri toimijoiden ja ideoiden kamppailusta.

Kiitämme artikkelia parantaneista kommentteista ja vinkeistä Turun yliopiston kulttuurihistorian populaarikulttuurin ja mediateknologian tutkimusryhmää, Heikki Hellmania ja nimettömiä vertaisarvioitsijoita.

Lähteet

Arkistot

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto (ELKA), Mikkelin
Oy Yleisradio Ab lehtileikkeet 1971, kansio 802

Kansalliskirjaston digitoitu aikakauslehtikokoelma

Patentti- ja rekisterihallitus, Helsinki
Kaupparekisteriote nro 207.230

Aikakaus- ja sanomalehdet

Aamulehti (AL) 1971

Antenni 1970–1971

Eteenpäin 1971

Etelä-Suomi 1971

Helsingin Sanomat (HS) 1971

Hämeen Kansa 1971

Ilta-Sanomat (IL) 1971

Kansan Uutiset (KU) 1971

Kirkko ja kaupunki 1971

Kymen Sanomat 1971

Länsi-Suomi 1971

Saimaan Sanomat 1971, 1974

Savo 1971

Suomen Kuvalehti (SK) 1970–1971

Suomen Sosialidemokraatti 1971

Tekniikan maailma 1973

Turun Sanomat (TS) 1971

Uusi Aika 1971

Uusi Suomi (US) 1971

Vaasa 1971

Viikko 1971

Tutkimuskirjallisuus

Bijker, Wiebe E. (1997 [1995]) *Of Bicycles, bakelites, and Bulbs: Toward a Theory of Sociotechnical Change*. Cambridge–London: The MIT Press.

Bolter, Jay David & Grusin, Richard (2000) *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge–London: The MIT Press.

Callon, Michel (1987) "Society in the Making: The Study of Technology as a Tool for Sociological Analysis". Teoksessa Wiebe E. Bijker et al. (toim.) *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. Cambridge: MIT Press, 77–97.

Hanson, Janice (1987) *Understanding Video. Applications, Impact, and Theory*. Volume 19, The Sage CommText Series. Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi: Sage Publications.

Hellman, Heikki (1994) "'En edes tiedä miten sitä laitetta käytetään': Videon tekniikan ja käytön sukupuolirakenteista". *Naistutkimus* vol 7:2, 58–74.

Hellman, Heikki (2012) *Koko illan ilo? Kolmoskanava ja television kaupallistuminen Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 258. Helsinki: SKS.

Hellman, Heikki (1988) *Uustelevisiion aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset television rakennemuutoksessa*. Helsinki: Hanki ja jää.

Hellman, Heikki & Soramäki, Martti (1984): "Videon kulttuuri- ja markkinarakenteet". *Tiedotustutkimus*. Vol 7: 1, 18–32.

- Hemánus, Pertti (1972) *Reporadion nousu ja tuho*. Helsinki: Otava.
- Hietala, Veijo (2007) "Pelastiko kaupallinen televisio Suomen TV-viihteen?" Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 354–368.
- Holt, Jennifer & Perren, Alisa (2009) "Introduction. Does the World Really Need One More Field of Study?" Teoksessa Jennifer Holt & Alisa Perren (toim.) *Media Industries. History, Theory, and Method*. Chichester: Wiley – Blackwell, 1–16.
- Ilmonen, Kari (1996) *Tekniikka, kaiken perusta. Yleisradion historia 1949–1996*. 3. osa. Helsinki: Yleisradio Oy.
- Kannisto, Maiju (2015) "Lauantai-ilta MTV:llä 1981–2005. Kaupallisen television strategiat ohjelmajoittelussa". *Lähikuva* vol. 28:4, 39–66.
- Kellner, Douglas (2009) "Media Industries, Political Economy, and Media/ Cultural Studies: An Articulation". Teoksessa Jennifer Holt & Alisa Perren (toim.) *Media Industries. History, Theory, and Method*. Chichester: Wiley – Blackwell, 95–107.
- Kilpiö, Kaarina, Kurkela, Vesa & Uimonen, Heikki (2015) *Koko kansan kasetti. C-kasetin käyttö ja kuuntelu Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1413. Helsinki: SKS.
- Kortti, Jukka (2007a) *Näköradiosta digiboksiin. Suomalaisen television sosiokulttuurinen historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kortti, Jukka (2007b) "Peyton Placesta Big Brotheriin. Kaupallinen televisio yhteisissä televisio-muistoissa". Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 552–576.
- Lehtonen, Mikko (2012) "Media: One or Many?" Teoksessa Juha Herkman, Taisto Hujanen & Paavo Oinonen (toim.) *Intermediality and Media Change*. Tampere: Tampere University Press, 31–44.
- Lemola, Tarmo (2000) "Esipuhe". Teoksessa Tarmo Lemola (toim.) *Näkökulmia teknologiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 9–15.
- Leskinen, Jaakko (2000) "Michel Callon ja sosiologian materialisointi". Teoksessa Tarmo Lemola (toim.) *Näkökulmia teknologiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 176–192.
- Moran, James M. (2002) *There's No Place Like Home Video*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Newman, Michael Z. (2014) *Video Revolutions. On the History of a Medium*. New York: Columbia University Press.
- Nyman, Lars-Erik (1992) *Videon virrat. Selvitys videon tallennemarkkinoiden tarjonnasta, jakelusta ja tuotannosta*. Kulttuuri ja viestintä 1991:3. Helsinki: Tilastokeskus.
- Paju, Petri (2009) "Computer Industry as a National Task. The Finnish Computer Project and the Question of State Involvement in the 1970s". Teoksessa John Impagliazzo, Timo Järvi & Petri Paju (toim.) *History of Nordic Computing 2. IFIP Advances in Information and Communication technology* 303. Berlin–Heidelberg–NY: Springer, 171–184.
- Paju, Petri (2008) "Ilmarisen Suomi" ja sen tekijät. *Matematiikkakonekomitea ja tietokoneen rakentaminen kansallisena kysymyksenä 1950-luvulla*. Sarja C 269. Turku: Turun yliopisto.
- Pantzar, Mika (2000) *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Otava.
- Peteri, Virve (2006) *Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta*. Tampere: Tampere University Press.
- Puustinen, Liina (2008) *Kuluttajamuotti. Kuluttajuuden tuottamisesta mainonnan instituutioissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruoho, Iris (2001) *Utility Drama. Making of and Talking about the Serial Drama in Finland*. Tampere: Tampere University Press.
- Ruoho, Iris (2007) "Suomalaisen television arvot. Julkisen palvelun televisio vastaan mainostelevio". Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 122–133.
- Saarikoski, Petri (2004) *Koneen lumo. Mikrotietokoneharrastus Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 83. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Saarikoski, Petri & Suominen, Jaakko (2009) "Pelinautintoja, ohjelmointiharrastusta ja liiketointintaa. Tietokoneharrastuksen ja peliteollisuuden suhde Suomessa toisen maailmansodan jälkeen". Teoksessa Jaakko Suominen et al. (toim.) *Pelitutkimuksen vuosikirja*. Tampere: Tampereen yliopisto, 16–33.

- Salmi, Hannu (1996) *"Atoomipommilla kuuhun!" Tekniikan mentaalihistoria*. Helsinki: Edita.
- Salminen, Esko (1988) "Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980". Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Sanomalehdistö sodan murrekselta 1980-luvulle. Suomen lehdistön historia 3*. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Salokangas, Raimo (1996) *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. 2. osa. Helsinki: Yleisradio Oy.
- Salokangas, Raimo (2007) "Suomalaisen television synty ja rakenteet". Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1145. Helsinki: SKS, 33–57.
- Samola, Juha (2017) "Elokuva ja kuvataallenteet". Teoksessa Kaarle Nordenstreng & Hannu Nieminen (toim.) *Suomalainen mediamaisema*. Tampere: Vastapaino, 224–252.
- Soramäki, Martti (1990) *Mediat yli rajojen. Näkökulmia joukkoviihteen tuotantoon, jakeluun ja kulutukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sturken, Marita & Thomas, Douglas (2004) "Introduction: Technological Visions and the Rhetoric of the New". Teoksessa Marita Sturken; Douglas Thomas & Sandra J. Ball-Rokeach (toim.) *Technological Visions: The Hopes and Fears that Shape New Technologies*. Philadelphia: Temple University Press, 1–18.
- Suomen Pankin rahamuseon rahanarvolaskuri. <<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>> (linkki tarkistettu 28.9.2018).
- Suominen, Jaakko (2003) *Koneen kokemus. Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*. Tampere: Vastapaino.
- Uusitalo, Niina (2016) "Hallinnan näkökulmia mediakasvatukseen". Teoksessa Leo Pekkala, Saara Salomaa & Sanna Spisak (toim.) *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2016.
- Video. Videokasettien valmistukseen, levitykseen ja käyttöön liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista* (1983). Helsinki: Säveltäjien tekijänoikeustoimisto Teosto ry, Ääni- ja kuvataallennetuottajat ry ja Kopiosto ry.
- Wasser, Frederick (2001) *Veni, Vidi, Video. The Hollywood Empire and the VCR*. Austin: University of Texas Press.